

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

‘Tegen de valse tegenstellingen’

In gesprek met minister van Justitie Ernst Hirsch Ballin

door *Marcel ten Hooven & Jan Prij*

Hoofdredacteur en redactiesecretaris CDV.

Op de dag van het gesprek met Ernst Hirsch Ballin is net de vrijlating van Ingrid Betancourt bekend geworden, de Frans-Colombiaanse politica die na haar ontvoering in 2002 zes jaar de gevangene was van de communistische terreurgroep FARC. De gebeurtenis ontroert Hirsch Ballin, niet alleen door de hereniging van Betancourt met haar naasten, maar ook door het grote offer dat zij voor de Colombiaanse zaak heeft gebracht. Is er een overtuigender bewijs dat een politica met een dubbele nationaliteit het belang van haar land met volle overgave kan zijn toegewijd?

Hirsch Ballin stelt die retorische vraag hardop als hij de ‘valse tegenstellingen’ hekelt die het politieke denken van Geert Wilders beheersen. In het debat over de regeringsverklaring van het kabinet-Balkenende IV, in maart 2007, trok Wilders openlijk ten strijde tegen de benoeming van de staatssecretarissen Albayrak (justitie) en Aboutaleb (sociale zaken), met de stelling dat zij vanwege hun twee paspoorten onmogelijk loyaal aan Nederland konden zijn.

HIRSCH BALLIN ‘Aan deze valse voorstelling van zaken moest ik vanochtend weer denken bij het nieuws over de bevrijding van

Ingrid Betancourt. Zou iemand het nu nog in zijn hoofd halen te betwijfelen dat Ingrid Betancourt met haar dubbele staatsburgerschap een loyale Colombiaanse is? Zij had bijna haar leven gegeven voor de democratie van haar land. En hoe bedenkt je het om iets soortgelijks te beweren van de één miljoen Nederlanders die behalve het Nederlandse ook een ander staatsburgerschap hebben? Onder hen bevinden zich velen die behoren tot de middenklasse, mensen die een voorbeeld kunnen zijn voor de gemeenschap tot wie ze behoren.’

‘Onze eigen staatssecretaris van Justitie, Nebahat Albayrak, is één van hen. Dit zijn mensen voor wie ik alleen maar het grootste respect kan hebben. Nebahat is een uitstekende juriste en collega. Ze brengt de culturele rijkdom mee die haar eigen is, en voelt zich, in die stad opgegroeid, op en top een Rotterdamse. En hoe bedenkt iemand het om over de driekwart miljoen moslims in Nederland te beweren dat hun religie het kernprobleem van de Nederlandse samenleving is? We weten dat niet meer dan een miniem percentage onder de moslims in ons land het gewelddadige islamisme is toegedaan. We hebben het in feite over enige

FOTO: DIEK HOL

honderden mensen, van wie dan nog maar een klein deel zelf bereid is tot terroristische daden. Op dat kleine groepje moeten we goed letten. Maar niets rechtvaardigt het om vanwege dat kleine groepje het geloof van alle andere islamitische landgenoten te beschimpen.’

‘Wie er ook mee komt, een voorstelling van zaken alsof het ene deel van de samenleving in orde is en het andere deel oorzaak van allerlei kwaad, doet mensen geen recht. Aan het nodeloos versterken van ongenoe-gen in de samenleving moeten wij nooit meedoen, geen millimeter. Ook niet als de opiniepeilingen lijken te suggereren dat we een paar kiezers van Trots op Nederland of Wilders kunnen afvangen door hun woorden een beetje tot de onze te maken.’

De minister van Justitie formuleert zo scherp omdat, zegt hij, een politiek van valse tegenstellingen afbreuk doet aan de kracht die Nederland van oorsprong heeft in de omgang met verschillen. In die Nederlandse

traditie zijn verschillen tussen mensen geen reden om de ander negatief te bejegenen, of zelfs uit te sluiten, maar juist een bron van dynamiek. Sinds zijn rentree als minister, in 2006, timmert Hirsch Ballin met deze boodschap aan de weg. Ook zijn nieuwjaarstoespraak tot de beleidsambtenaren van Justitie wijdde hij aan dat thema. Hij maande zijn mensen goed te luisteren naar het appel dat doorklonk in de kerstboodschap van koningin Beatrix: ‘Spanningen en conflicten zullen niet worden ontkend. Maar in plaats van ze aan te wakkeren, moeten we zoeken naar wegen ze te beheersen en op te lossen.’

Hirsch Ballin beluistert in die uitspraak de boodschap dat het vermogen om tegenstellingen vreedzaam te overbruggen, een essentiële voorwaarde voor gerechtigheid is. Hij meent dat wie anderen degradeert tot tweederangsburgers, uiteindelijk de democratie en de rechtsstaat in gevaar brengt. Dat is voor *Christen Democratische Verkenningen* één van de redenen met Hirsch Ballin te

spreeken. Op het beleidsterrein van de minister van Justitie komen veel factoren samen die de sociale cohesie in Nederland verstoren en daarmee het vertrouwen van de middenklasse in de Nederlandse samenleving.

Dit is wat volgens Hirsch Ballin op het spel staat: 'Het vermogen om de spanningen die de ontmoeting met de ander oplevert, om te zetten in een bron van dynamiek. Volgens mij is dat de kern van de Nederlandse identiteit. Dankzij die verworvenheid konden wij de wereldzeeën opgaan en onze bijdrage leveren aan de Europese en internationale samenwerking. Het werken in spanningsvelden behoort tot de beste Nederlandse bestuurlijke verworvenheden. Terecht valt daarbij vaak het woord pacificatie, om een eigen traditie in het verzoenen van tegenstellingen aan te duiden. Een zekere rust hoort daar bij. Dat is nochtans geen passieve rust, maar de rust die uitgaat van de zekerheid dat een aantal instituties in de democratie en de rechtsstaat stevig is verankerd. Die rust maakt het mogelijk ontspannen om te gaan met verschillen. De Nederlandse identiteit is voor mij het tegendeel van angst voor de ander. Het is geen identiteit die zich afkeert van het vreemde, zichzelf negatief definieert ten opzichte van anderen of hen zelfs uitsluit.'

Deze rust is verstoord, erkent Hirsch Ballin. De zorgen van de middenklasse over de samenleving wijzen volgens de minister op verminderd vertrouwen in de instituties van democratie en recht. Dit beeld wordt bevestigd in de onderzoeken van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), waarin de meerderheid van de burgers telkens weer zegt tevreden te zijn over het eigen bestaan en tegelijkertijd bezorgd over de toekomst van Nederland. Tekenend voor die gemengde gemoedstoestand is dat sinds het SCP deze bevinding publiceerde, directeur Paul Schnabel haatmails ontvangt.

HIRSCH BALLIN 'Dreigt de middenklasse het vertrouwen in de politiek bestuurlijke elite te verliezen, of heeft zij dat voor een deel al verloren? Wie zoekt naar een verklaring stelt zich dat soort vragen. Zonder ook maar iets af te doen aan reële maatschappelijke problemen, is het toch paradoxaal dat in het welvarende Nederland, waar mensen in hun persoonlijk welbevinden over het geheel genomen tot de gelukkigsten in Europa behoren, zoveel ongenoegen zich richt tegen de instituties die met datzelfde land zijn verbonden.'

'Tamelijk onthutsend is ook het lage vertrouwenscijfer voor de politiek. Dat is niet nieuw, moet ik erbij zeggen, want in de jaren negentig waren de waarderings- en vertrouwenscijfers voor de politiek niet veel hoger. Wél nieuw is de intensiteit waarin sinds het laatste jaar van Paars nieuwe politieke bewegingen zich manifesteren die op de een of andere manier het ongenoegen mobiliseren.'

Mobiliseren of verwoorden?

HIRSCH BALLIN 'Beide, denk ik. Het één versterkt het ander. Houd me ten goede, ik wil absoluut niet de indruk wekken dat alles goed gaat en er geen reden voor onvrede is. Hier, op Justitie, staat ons nog veel te doen in een verdere verbetering van de veiligheid, de bestrijding van de financiële criminaliteit, de terugdringing van de recidive en zo meer. Er is geen reden voor zelfgenoegzaamheid. Daarvoor heeft de politiek in 2002 wel haar leergeld betaald. We hebben lange tijd onze geschiedenis in de omgang met de ander gecultiveerd, alsof het alleen heldendom en tolerantie was. Eén van u werkte mee aan een boek dat in zijn titel goed weergaf wat er destijds mis was: *De lege tolerantie*. Dat was ook mijn idee over het oppervlakke, relativiserende gemak waarmee naar de

komst van mensen uit andere landen werd gekeken, zonder werkelijke interesse in wat zij hadden in te brengen, cultureel, religieus, maatschappelijk. Vooral tijdens Paars heerste een hoge graad van zelfgenoegzaamheid, zelfs in de politieke stijl. Daarin werd op serieuze problemen gereageerd met een opgewektheid die geen verbinding meer had met de realiteit. Ik denk dat alle partijen in het midden zich nu wél bewust zijn van dat gevaar van zelfgenoegzaamheid.’

‘Ik weet niet of het ongenoegen van mensen over het Nederland van nu specifiek iets van de middenklasse is. Dit blijkt niet zonder meer uit de onderzoeken. Nederland heeft, naar sociale en economische maatstaven gemeten, een grote middenklasse. In het algemeen is dat een teken van kracht van de samenleving. Landen met een brede middenklasse staan er in het geheel genomen goed voor, niet alleen economisch maar ook moreel. Vanwaar dan dat ongenoegen? Dat heeft volgens mij te maken met een gebrek aan identificatie van een flink deel van de samenleving met een op de toekomst gericht, gezamenlijk project dat de moeite waard is om na te streven. Een project dat we met z’n allen kunnen associëren met Nederland in Europa, Nederland in de wereld, Nederland in de 21ste eeuw, of hoe je het ook wilt benoemen. Objectief is Nederland er de afgelopen jaren in veel opzichten beter op geworden. In cijfers uitgedrukt is het land veiliger en welvarender. Als mensen dan in grote meerderheid een andere indruk hebben, dan ontbreekt het hun kennelijk aan de mogelijkheid zich met die vooruitgang te identificeren als iets dat van hen gezamenlijk is. Die vooruitgang heeft geen verbindend effect. De mensen missen een inspirerend doel.’

Wat betekent dit voor het politiek leiderschap? In objectieve zin kun je constateren dat er op veel terreinen vooruitgang

wordt geboekt, maar de wrok en het wantrouwen richten zich tegen dezelfde instituties die deze prestaties leveren. Wat is hier aan de hand? Waarom is er zo’n gebrek aan vertrouwen van de burgers jegens de overheid? Hoe dit subjectieve gevoel pareren terwijl de objectieve gegevens reden voor optimisme geven? Ga er maar aan staan als politiek leider.

HIRSCH BALLIN ‘Van het leiderschap, niet alleen het politieke maar dat van alle opbouwende krachten in de samenleving, vergt deze situatie kortweg dat het de identificatie mogelijk maakt met het mooie project dat Nederland heet. Dit moet gevolgen hebben voor de verhouding tussen het bestuur en de burgers. Het is van groot belang dat de politiek-bestuurlijke elite geen tegenstelling met de rest van de samenleving laat ontstaan. Er is ook geen grond voor die tegenstelling. Degenen die hier als bestuurders opereren, of het nu in de politiek is of in raden van bestuur van ziekenhuizen, scholen of ondernemingen, komen niet uit een andere maatschappelijke groep dan degenen voor wie ze werken. Voor het overgrote deel zijn het mensen uit de middenklasse die op vergelijkbare wijze deelgenoten zijn aan het lot van de Nederlandse samenleving. Het vervullen van een leidende rol in de mondige samenleving vergt dus interactie met de burgers. In christendemocratische kring zijn wij gecharmeerd van het gedachtegoed van de Amerikaanse socioloog Amitai Etzioni. Al heel vroeg en scherp verwoordde hij de noodzaak van wat hij *consensus building* noemt. Dat is geen eenrichtingsverkeer, maar een tweezijdig, wederkerig proces waarin het bestuur de burger en zijn dagelijkse zorgen serieus neemt. In zo’n proces is er geen onderscheid tussen bestuurlijk, politiek of moreel leiderschap. Alledrie

komen ze samen in het leiderschap dat hier wordt geverg'd.'

Politiek leiderschap veronderstelt dus een soort morele kern in dat leiderschap, naast bestuurlijke kwaliteiten. Is dat de voorwaarde om in een democratie een wederkerige relatie tussen bestuurders en burgers te creëren?

HIRSCH BALLIN 'Leiderschap betekent niet dat een politicus bedenkt hoe het moet en dat probeert op te leggen aan de samenleving. Leiderschap is evenmin dat hij angstig de publieke opiniecijfers volgt en dan op meer of minder botte manier verwoordt welke voorkeuren hij daarin leest. U spreekt van een morele kern in het leiderschap. Dat veronderstelt volgens mij een respectvol vermogen om te begrijpen wat er gaande is en wat er moet worden gedaan. Respect is niet, zoals sommigen nu wellicht denken, een product van beleid. Het is niet zo dat wij nu eens even respect kunnen gaan organiseren. Het begint ermee dat een politicus het praktiseert in het leiderschap, door burgers niet als vijanden van de overheid te beschouwen. Dan maakt hij een valse start. Hij moet hun een steun in de rug geven of hen aanmoedigen zelf hun krachten aan te wenden.'

'Dit is een democratische en open samenleving, waarin de overheid in het belang van de burgers dient te handelen. Vanuit dat perspectief moeten we versterken wat goed is en afschaffen wat niet goed is. Het wederzijdse respect in de relatie overheid-burger verdraagt zich ook niet met een overheidspraktijk waarin brieven van burgers geëgerd terzijde worden weggelegd, of waarin de bureaucratie met een gedachte-loze regeltoepassing serieuze problemen wegdefinieert. Maar dat wederzijdse respect vergt tegelijkertijd van de burgers dat zij de overheid niet als de eigenlijke bron van

hufterigheid gaan voorstellen. Daarom was ik niet zo blij met het woord oneerlijk in het rapport van de Nationale Ombudsman over fouten van de overheid. En daarom is het ook terecht dat mijn collega Guusje ter Horst een direct optreden verlangt als politiemensen en brandweerlieden worden uitgescholden en gehinderd in hun werk.'

In het justitie- en vreemdelingenbeleid proberen Hirsch Ballin en zijn collega Albayrak deze benadering toe te passen. Rode draad in hun beleid is de zorgen van burgers serieus te nemen, hoe subjectief van aard ook, zonder in te boeten op objectieve rechtsstatelijke eisen waaraan dat beleid moet voldoen. Het streven is dat Justitie op haar wijze bijdraagt aan meer maatschappelijke cohesie, zei Hirsch Ballin in zijn nieuwjaarstoespraak tot de beleidsambtenaren, door het vertrouwen in de rechtsstaat te versterken. In dit licht moet ook de maatregel worden gezien om de mogelijkheden te verruimen voor heropening van afgesloten strafzaken. Naar aanleiding van geruchtmakende justitiële fouten in de Schiedammer parkmoord en de Puttense moordzaak wil Hirsch Ballin de drempel verlagen voor de herziening van strafzaken waarin iemand zich ten onrechte veroordeeld acht. Tegelijkertijd krijgt het Openbaar Ministerie de mogelijkheid vrijgesproken verdachten van misdaden waarop levenslang staat, opnieuw te vervolgen bij zeer belastend nieuw bewijs of bij een ernstige procedurele nalatigheid (geldt voor alle delicten). In dat geval mag volgens Hirsch Ballin worden gebroken met het principe dat iemand maar één keer voor dezelfde zaak kan worden berecht. Eén van de motieven van de minister is dat zo het vertrouwen van de burgers in de rechtsstaat kan worden vergroot.

HIRSCH BALLIN 'Justitie houdt zich per definitie bezig met de spanningsvelden in

de samenleving waarop belangen kunnen botsen. In de jeugdbescherming moeten we afwegen of ouders die hun kinderen niet meer in de hand hebben, uit de ouderlijke macht moeten worden ontzet. Het belang van de bestrijding van gokverslaving staat op gespannen voet met een vrije markt van kansspelen. Bij mensen die mogelijk tot criminaliteit vervallen door een psychische stoornis of een gedragsstoornis, is het de vraag in hoeverre hun behandeling ten koste van hun kans op reïntegratie mag gaan. De reïntegratie van ex-delinquenten stelt ons voor het dilemma hoeveel risico’s we met de veiligheid van de samenleving mogen nemen.’

‘Justitie is altijd bezig met dit soort tegenstellingen en spanningsvelden. Ook het contrast tussen de objectieve cijfers over de criminaliteit in Nederland en de subjectieve gevoelens van de burgers is zo’n tegenstelling, waarin Justitie oog moet hebben voor zowel de zorgen van burgers als de eisen van rechtsstatelijkheid. De statistische gegevens mogen uitwijzen dat Nederland over het geheel genomen veiliger is geworden, dat neemt niet weg dat mensen zich onveilig kunnen voelen door de overlast van jongeren die rondhangen, een beetje bedreigende indruk maken of soms regelrecht bedreigend worden. Homo’s worden nog steeds om niets beledigd, geslagen of mishandeld. We kampen met straatroof, bekladding en beledigende opmerkingen. Dit zijn ervaringen die er diep insnijden als mensen ze zelf opdoen of vernemen van anderen, ook al weten we uit de criminaliteitscijfers dat het een vrij kleine groep jongens betreft, zo tussen de 14 en 24 jaar oud, die ik eerder heb aangeduid als een crimineel hyperactieve groep. Jongens die niet één keer maar bij herhaling de fout ingaan, de draaideurcriminelen. En het is helaas ook een realiteit dat onder deze jongens de

Antilliaanse en Marokkaanse Nederlanders oververtegenwoordigd zijn.’

Het beleid van Hirsch Ballin en Albayrak is erop gericht de diensten die op de één of andere manier voor de criminaliteitsbestrijding van belang zijn, met elkaar te verbinden. Soms ook letterlijk. In het hele land worden Veiligheidshuizen ingericht, waar medewerkers van justitie, politie, reclasering, onderwijs en jeugd- en verslavingszorg onder één dak zijn onderbracht om per geval te bezien wat de passende straf, zorg of behandeling is. ‘Dat is onze agenda voor de komende jaren. De mensen die het betreft moeten niet direct terugvallen in de criminaliteit, zodra de vrijheidsbeperkende hand van justitie niet meer op hun schouder rust. Ik denk dat we zo een wezenlijke bijdrage kunnen leveren aan de maatschappelijke cohesie.’

In hoeverre spreekt hier de christendemocratie Hirsch Ballin? Religie kan zowel een bron van verzoening en vertrouwen zijn, als een bron van spanning en wantrouwen. In een vraaggelbesprek met Vrij Nederland haalde u met instemming een uitspraak van de Frans-Joodse filosoof Emmanuel Levinas aan: ‘De band met God is ook de band met de medemens.’ Met andere woorden, je bent gehouden de ander te begrijpen. Maar wat nu als die ander op grond van zijn geloofsovertuiging jou helemaal niet wil begrijpen?

HIRSCH BALLIN ‘Ja, zo eenvoudig is het ook niet. Een rimpelloze godsdienstige overtuiging is een problematische. Wat ik tot de beste tradities van het christendom reken, is de idee dat we de tegenstellingen niet zozeer moeten zoeken tussen wij en zij, tussen gelovigen en ongelovigen, maar veel eerder binnen onszelf. Dit noemen we het geweten. Dat bepaalt de eerlijke omgang met

anderen en met jezelf. In *Sic et non* schrijft de middeleeuwse theoloog Pierre Abélard over de noodzaak alle uitspraken in discussie te brengen. Je moet proberen door twijfel tot vraagstelling en door vraagstelling tot begrip van de waarheid te komen. Die notie vind je ook terug bij Augustinus, toch een man met een rotsvast geloof, en bij Thomas van Aquino, één van de groten in het katholiche denken over geloof en ethiek. Thomas noemde Aristoteles, toch een heiden, de filosoof, waarmee hij liet zien niet alleen

geloofsgenoten als intellectuele autoriteiten te aanvaarden. Het zoeken naar waarheid, het ethische discours, dat is een kwestie van argumenten op je laten inwerken en het betrekkelijke van gelijk en ongelijk erkennen. Pas dan moet je tot praktische conclusies komen. In de rechtsstaat stel je eerst de feiten eerlijk vast, om dan pas tot handelen over te gaan. Dit is voor mij de praktische vertaling van wat Levinas zo mooi verwoordt als de ontmoeting met de ander, de blik van de ander, die een ontmoeting met jezelf is.'